

RIJEČKA SLOVENKA ZORA AUSEC I SLOVENC I U RIJEC I NAKON 1945. GODINE: „BRATSKI NAROD” ILI NACIONALNA MANJINA

Barbara Riman

UDK: 929Ausec, Z.:811.163.6
Pregledni članak

Sažetak: Učiteljica Zora Ausec djelovala je u mjestima današnje Primorske Slovenije, od 1920. do 1943. godine u sastavu Kraljevine Italije. Nakon kapitulacije Kraljevine Italije 1943. godine, cijela njezina uža obitelj otišla je u partizane. Po završetku Drugog svjetskog rata radila je u Trstu, a od 1946. godine bila je učiteljica hrvatskog jezika u Rijeci i društveno-politički radnik. Život Zore Ausec obilježila je borba za očuvanje prava na materinski jezik i kulturu. Nakon Drugog svjetskog rata zalagala se za pravo Slovenaca da se koriste materinskim jezikom i izvan Slovenije, a svoje ideje ostvarivala je u riječkim slovenskim društvima. U Slovenskom domu KPD „Bazovica”, koji je osnovala, posebno je okupljala mlade ljude i intenzivno je radila s njima. Autorica opisuje kako su prilike u Kraljevini Italiji u razdoblju najjače talijanizacije i Drugi svjetski rat, a potom i poslijeratne okolnosti uvjetovali aktivnosti Zore Ausec u vezi s očuvanjem i jačanjem slovenskog nacionalnog identiteta te kako je ona svoja shvaćanja i prakse prilagođavala promjenljivim uvjetima.

Ključne riječi: Zora Ausec, Slovenci, Slovenci u Hrvatskoj, Rijeka, Jugoslavija, slovenski jezik, slovenski jezik u osnovnom školstvu, slovenska kultura

...bili smo bez svega, imali smo samo ogromnu volju i ljubav prema tome novoosnovanom društvu; i tako smo počeli kao pravi partizani...¹

1. Uvod

Neposredno nakon Drugog svjetskog rata, u razdoblju općeg zanosa i kulturne, duhovne i materijalne obnove, razvija se radnički kulturni amaterizam među radništvom i seljaštvom. Posebno su važnu ulogu u tom kulturno-prosvjetnom radu imali prosvjetni

¹ Arhiv Slovenskog doma KPD „Bazovica”, Rijeka (dalje: ASD KPD „Bazovica”), Zora AUSEC, *Poročilo ob 20. obletnici obstoja slovenskega doma v Reki*, Rijeka 1967., 2.

djelatnici, koji su ponajprije dobili naputak da trebaju raditi na opismenjavanju (radi čega i jesu nakon Drugog svjetskog rata bili organizirani brojni tečajevi za odrasle koji u djetinjstvu nisu naučili čitati i pisati). Mnogi od tih djelatnika su također organizirali različite obrazovne tečajeve i vodili knjižnice.² Pored toga, učestalo su se osnivali pjevački zborovi i dramske skupine koje su morale, barem na početku svojega djelovanja, izvoditi djela s popisa preporučenih naslova (partizanske pjesme, igrokazi o partizanskim podvizima i sl.). Osnivale su se i limene glazbe, folklorne skupine, harmonikaški i tamburaški orkestri. Kulturna društva imala su važnu ulogu u svakom manjem naselju, posebno u slučajevima kada se gradio i dom kulture.

U tom razdoblju dolazi i do doseljavanja većeg broja Slovenaca u druge jugoslavenske države iz Slovenije jer su kao stručnjaci, državni službenici ili kvalificirani pa i nekvalificirani radnici pomagali u obnovi gospodarstva i radili u različitim industrijskim postrojenjima.³ Pojedinci su sa sobom dovodili obitelji te su, ponukani afirmacijskom politikom kod osnivanja kulturno-prosvjetnih društava, utemeljivali i svoja društva te imenima dodavali pridjev *slovenski*.⁴ Osim udruživanja u amaterska društva kulturno-umjetničke orijentacije, težilo se i osnivanju obrazovnih ustanova gdje bi djeca učila slovenski jezik, postupno se uključujući u novu jezičnu sredinu.

Slična je situacija bila i u Rijeci, u kojoj je sretnim spletom okolnosti za riječke Slovence jedna prosvjetna djelatnica ozbiljno shvatila svoj posao. Zora Ausec (rođ. Tusulin), potaknuta novom slobodom i ravnopravnošću slovenskog jezika prema drugim jezicima nove, Federativne Republike Jugoslavije, osjetila se pozvanom okupiti riječke Slovence.⁵ Svojim radom i težnjama ona se u potpunosti uklopila u vrijeme poslijeratne obnove, kako na kulturnom, tako i na materijalnom planu.

Do sada se o Zori Ausec i njezinom djelovanju pisalo tek usputno. Njezin rad nije bio istražen niti su se analizirani razlozi i rezultati njezina zalaganja za osnivanje i za uspješno i aktivno djelovanje Slovenskog doma KPD *Bazovica* u Rijeci. Isticao se njezin prosvjetni rad s mladima u tom društvu, kao i njezina nastojanja za otvaranjem škole na slovenskom jeziku u Rijeci. Radi toga se otvaraju brojna pitanja: Je li njezina cjeloživotna borba za oču-

² *Slovenska novejša zgodovina, 1848–1992*, knj. II, (ur. Jasna Fischer), Ljubljana 2005., 905.-906.

³ Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921–1991”, *Razprave in gradivo*, 3/1992., br. 26-27, 180.

⁴ Neposredno nakon Drugog svjetskog rata na prostoru Jugoslavije je djelovalo nekoliko slovenskih društava: *Slovensko društvo Cankar* u Sarajevu, Kulturno-umjetničko društvo *Sterija* u Gudurici i Kulturno-umjetničko društvo *France Rozman* u Vršcu. (Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanostjo”, *Traditiones*, 32/2003., br. 2, 117.-135.; Franc CEVC, „Selitve Slovencev v Vojvodino pred drugo svetovno vojno”, *Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenke matice*, (ur. Matjaž Klemenčič), Ljubljana 2001., 313.-314.) U Hrvatskoj su djelovala: *Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom* u Zagrebu, *Slovenski dom Kulturno-prosvetno društvo „Bazovica”* u Rijeci, *Slovenski dom Staneta Severja* u Osijeku i *Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom „Triglav”* u Karlovcu. Ostala slovenska društva koja djeluju danas na prostoru Republike Hrvatske nastala su nakon 1992.

⁵ U svim su povijesnim razdobljima stanovnike iz slovenskih krajeva uglavnom privlačila veća mjesta i to pogotovo Rijeka i Zagreb. U svojim radovima Vera Kržišnik-Bukić je napravila pregled povijesno zaokruženih etapa doseljavanja. Zabilježeno je da je 2/3 Slovenaca s područja Jugoslavije živjelo ili živi u Republici Hrvatskoj. Povezanost Rijeke i slovenskih krajeva traje sve od 15. stoljeća pa do danas. (V. KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino”, *Migracijske i etničke teme*, 22/2006., br. 4, 421.-445.) Doseljavanje je bilo posebno intenzivno nakon Drugog svjetskog rata kada je Rijeka imala veliku potrebu za radnom snagom. U SFRJ je upravo Rijeka bila označena kao mjesto koje je trebalo biti izgrađeno ne bi li svojom industrijom i pristaništem konkurirala Trstu. Zbog toga je u Rijeku bilo poticano doseljavanje s područja cijele Jugoslavije pa tako i iz slovenskih krajeva. Osim njih, u Rijeku su se doseljavali i povratnici, ljudi koji su iz različitih razloga od sredine 19. stoljeća odlazili u druge države i na druge kontinente.

vanje slovenskog jezika i kulture bila prepoznata u okruženju u kojem je djelovala? Što ju je motiviralo u njezinom upornom, ponekad čak i tvrdoglavom radnom naporu? Jesu li iskustva koja je doživjela prije te za vrijeme Drugog svjetskog rata bila toliko jaka i traumatična da je u Rijeci, gdje je imala veliku slobodu djelovanja, a u okvirima društveno političkog sustava koji se razvio u novouspostavljenoj državi, pokušala nadoknaditi izgubljeno vrijeme i omogućiti onim Slovencima koji su živjeli izvan Republike Slovenije slobodno javno korištenje slovenskog jezika?

U sagledavanju ukupnog djelovanja Zore Ausec otvaraju se brojna pitanja pa i ovo: Je li na tako svestran i težak rad Zoru Ausec potakla ljubav prema slovenskom jeziku i kulturi kao i prema Sloveniji ili je na njezino djelovanje utjecalo iskustvo koje je stekla na samom početku profesionalnog života, kada joj je u Kraljevini Italiji, 1920-ih godina, bilo uskraćeno pravo podučavati djecu slovenskom jeziku, a ni sama ga nije smjela javno koristiti? Drugim riječima: koliko su na izbor njezinog cjeloživotnog djelovanja utjecale njezine individualne preferencije, a koliko životni uvjeti odnosno usuglašavanje tih dviju motivacija? Ona je, poput drugih učitelja i profesora koji su službovali u Julijskoj krajini, tada u Kraljevini Italiji, željela podučavati djecu na njihovom materinjem jeziku i zato je doživljavala neprilike.⁶ U ovom radu polazi se od pretpostavke da je njezina riječka djelatnost na očuvanju slovenskog nacionalnog identiteta rezultat svih spomenutih činitelja.

O radu Zore Ausec prije Drugog svjetskog rata kratko je izvijestila Minka Pahor-Lavrenčić.⁷ U svojem djelu objavljuje popis mjesta gdje je Zora Ausec službovala i donosi njezino sjećanje na prvo radno mjesto u Mostu na Soči. Kasnija njezina djelatnost, u vrlo različitim uvjetima, slabo je poznata. Ovaj je članak doprinos boljim uvidima kako je u takvim promjenljivim okolnostima radila na istom, očuvanju i razvoju slovenskog nacionalnog identiteta među Slovencima izvan Slovenije.

2. Zora Ausec: skica za životopis

Zora Ausec je rođena u Kobaridu 27. srpnja 1902. godine, dakle, u Austro-Ugarskoj.⁸ Već u ranoj mladosti u obitelji je osjetila ljepotu glazbe i plesa, a tu je usvojenu ljubav prema glazbi kasnije prenosila i na djecu u školama gdje je radila. Maturirala je 1923. godine u Tolminu, tada u sastavu Kraljevine Italije, u generaciji koja je bila oslobođena mature, a koja je jedina imala cijelo srednjoškolsko obrazovanje na slovenskom jeziku.⁹

⁶ Nakon aneksije Kraljevine Italije iz hrvatskih i slovenskih krajeva vlasti su stanovništvo koje su smatrali opasnim za vladajući režim odstranili iz upravne administracije. To su uglavnom bili učitelji i svećenici. Smatra se da je do 1920. godine bilo deportirano ili prognano oko 150 slavenskih svećenika. (Fran BARBELIĆ, *Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici*, Zagreb 1931.) Prema nekim izračunima nagađa se da je u razdoblju od 1919. do 1943. g. otišlo oko 100 000 Slovenaca, Hrvata i Talijana. Odlazili su u Kraljevinu Jugoslaviju, ali i u druge države. (Paolo PAROVEL, *Izbrisani identitet: Nasilno potalijančivanje prezimena, imena i toponima u „Julijskoj Krajini” od 1919. do 1945. sa spiskovima iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine te prvih 5300 dekreta*, Pazin – Poreč – Pula 1993., 20.)

⁷ Minka LAVRENČIČ PAHOR, *Primorski učitelji. Prispjev k proučavanju zgodovine v slovenskem šolstvu na Primorskem*, Trst 1994.

⁸ Isto, 420.

⁹ Već je iduća generacija budućih učitelja, koja je završila 1924. godine, morala polagati maturu na talijanskom jeziku u Vidmu. (Stojan TROŠT, „Ob desetletnici obnovljenega učiteljišča v Tolminu”, *Tolminski zbornik*, 1/1956., 74.)

Njezino prvo radno mjesto je bilo u Osnovnoj školi Sv. Lucija pri Mostu, na Soči. Radi za-
laganja za očuvanje slovenskog jezika, po kazni je bila premještena u Lokovec nad Kanalom.
Za vrijeme službovanja u Kraljevini Italiji bila je članica učiteljskog pjevačkog zbora. Ubrzo
je dobila otkaz i prijetio joj je premještaj u udaljene krajeve Italije te je 1926. godine prebjegla
u Kraljevinu SHS/Jugoslaviju. Nakon toga neko je vrijeme radila u mjestu Telče,¹⁰ a 1929.
godine otišla je u Beograd, gdje je nastavila s prosvjetnim i kulturno-umjetničkim radom.
Od 1938. je živjela u Mariboru, gdje se uključila u djelovanje različitih kulturnih društava.¹¹

Godine 1941. cijela je obitelj bila iseljena u Novo Mesto, gdje se povezala s *Osvobodilno
Fronto*. Stariji sin je interniran u Italiji, mlađi je bio isključen iz škole radi sudjelovanja u
političkim manifestacijama, a muža su zatvorili. Nakon kapitulacije Italije cijela obitelj je
otišla u partizane.

Poslije Drugog svjetskog rata djelovala je u Trstu kao načelnica socijalne opskrbe pri Po-
krajinskom Narodnom odboru za Trst i Slovensko primorje do 1946. godine. Bavila se ob-
navljanjem kulturno-prosvjetnog života, otvaranjem škola, tumačila je socijalnu politiku Ju-
goslavije, organizirala je domove za djecu i starce, brinula se za žrtve fašističkog terora te za
obitelji boraca i povratnika.

Od lipnja 1946. godine punih 37 godina živjela je i djelovala u Rijeci kao učiteljica hr-
vatskog jezika u Talijanskoj školi.¹² U svojem radu razvila je prisne odnose s mnogim važnim
osobama svoga vremena te je vodila bogatu korespondenciju, što je bio uobičajen način ono-
vremene komunikacije. Na taj je način dogovarala i organizirala različite događaje koji su
obilježili djelatnost Slovenskog doma. Njegovala je prijateljstvo s Ivanom Regentom, Anom
Krasnom Praček, Francom Rapotecom, Tončkom Marolt i mnogima drugima. Umrla je u
Celju 28. studenog 1983. godine,¹³ a pokopana je u obiteljskoj grobnici na groblju u Ljubljani.

3. Djelovanje Zore Ausec do 1945. godine

O djelovanju Zore Ausec prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata zna se relativno malo. Iz
malobrojnih zapisanih podataka vidljivo je da se za vrijeme rada u Kraljevini Italiji, od 1923.
do 1926. godine, zalagala za očuvanje slovenskog jezika i nacionalnog identiteta kod djece
s kojima je svakodnevno dolazila u kontakt. U tom je razdoblju često javno nastupala, ali i
pripremala učenike koji su potom sudjelovali na različitim priredbama pjevanjem, recitira-
njem ili glumom. U vrijeme kada je radila u Osnovnoj školi Sv. Lucije, kulturno-prosvjetno
je djelovala i izvan škole.

Uključila se u djelovanje *Narodne čitalnice Sv. Lucija ob Soči*.¹⁴ Sudjelovala je u organizi-
ranju priredbi, koncerata i rada s odraslima, ali i školskom djecom, sve do zabrane takvog

¹⁰ *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji (ljubljska in mariborska oblast)*, (ur. Fortunat Kužar, Rudolf Wagner, Anton Vrabl), Ljubljana 1928., 76.

¹¹ *Posebna izdaja ob podelitvi odličij „Svobode”*, Kočevje 1975., 4.

¹² Privatna dokumentacija Moje Milek, Kranj (dalje: PDMM), Zora AUSEC, „Dragi Stanko!”, 20. 7. 1979.

¹³ M. LAVRENČIČ PAHOR, *Primorski učitelji*, 420.

¹⁴ U Julijskoj su krajini do 1925. godine važnu ulogu imale dvije središnje organizacije: „Prosveta” u Trstu i „Zveza prosvetnih društva” u Gorici. One su povezivale oko 90 društava s prostora Julijske krajine. Važnu je ulogu imala i „Zveza slovenskih učiteljev”, sa sjedištem u Trstu. Na početku djelovanja ta je organizacija imala oko 800 članova, a 1926. godine, kada je ujedno bila i ukinuta, brojala je oko 500 članova. (Zdenko ČEPIČ – Dušan NEČAK, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979., 176.)

oblika djelovanja na slovenskom jeziku. Budući da se nije upisala u fašističku organizaciju, a i radila je na očuvanju slovenskog nacionalnog identiteta, po kazni je premještena u Osnovnu školu Lokovec nad Kanalom. Cijelo to vrijeme bila je članicom *Učiteljskega pevskega zbora* u Trstu.

O svojem prvom radnom mjestu te o premještanju Zora Ausec je zapisala sljedeće:

Povjerali su mi I. i II. razred... Djecu smo odmah uključili u crkveni zbor gdje su pjevali slovenske pjesme i čuvali svijest da su Slovenci... Došla je direktiva za upis u fašističku organizaciju. (...) Rakovšček i ja se nismo upisali. Posljedica: odmah sam bila premještena u Srednji Lokovec iznad Čepovana gdje sam morala 15 kilometara pješke po kamenom putu. Nakon 15 dana sam dobila odluku o disciplinskoj istrazi i procesu: istovremeno su me otpustili s posla s obrazloženjem da sam napravila mnogo toga protiv talijanstva i fašizma.¹⁵

O njezinom odlasku iz Primorske izvijestile su i novine:

Sve što je najviše naše, oduzima nam se. Ovaj put su se školski mališani sa suzama pozdravljali od ovdašnje učiteljice gospodične Zore Tusulin, a nisu znali da se pozdravljaju zauvijek. Bila je dvije godine među nama, oduševila je djecu za školu i učenje, iako taj život nije bio jednostavan. Gospodična Zora Tusulin je napravila sve iz požrtvovnosti, s najvećim veseljem je podučavala naše mališane, voljeli su je djeca, a mi smo joj ih povjerali. Ona nije bila samo učiteljica već nam je bila i sestra i mama.¹⁶

Radi prijetnji 1926. godine ilegalno je otišla u Jugoslaviju. Svoj je bijeg opisala u pismu spisateljici Ani Krasnoj Praček:

I puno sam kasnije nego Vi doista prešla preko neke gore... pješke, seljačić mi je u svojem košu na leđima ponio moju skromnu učiteljsku prtljagu, išla sam ilegalno, bjegunka iz fašističkog obruča, koji je stiskao našu jednu Primorsku. (...) To je bilo listopada 1926.¹⁷

Dobila je posao u školi na Dolenjskem, dok se istovremeno uključila u rad *Učiteljskega pevskega zbora* u Ljubljani, s kojim je proputovala cijelu Kraljevinu Jugoslaviju. O njezinoj ljubavi prema glazbi i kulturnom djelovanju govori i činjenica da je morala propješačiti 8 kilometara do željezničke stanice i potom se još dva sata voziti do Ljubljane ne bi li došla na probu spomenutog *Zbora*.¹⁸

Nakon nekoliko godina preselila se u Beograd, gdje se uključila u rad Slovenskog društva te se nastavila baviti kulturno-umjetničkom djelatnošću, i to naročito dramskim stvaralaštvom. Tamo se priključila i djelovanju TIGR-a.¹⁹

¹⁵ *Isto*, 512. Sve citate sa slovenskog prevela Barbara Riman.

¹⁶ „Lokovec pri Kanalu”, *Edinost* (Trst), br. 427, 16. 10. 1926., 2.

¹⁷ Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (dalje: NUK), Rokopisni oddelek (dalje: RO), Ms 1403, Anna Krasna, PRAČEK (dalje: AKP), Korespondenca, Z. AUSEC, „Spoštovana Ana”, 1. 5. 1979.

¹⁸ PDMM, Kulturno prosvetna zajednica-Rijeka, *Utemeljitev*, 24. 4. 1974.

¹⁹ Trst-Istra-Gorica-Rijeka je bila tajna organizacija osnovana 1924. godine. Osnovana je bila u Trstu, a djelovala je u okviru legalnih prosvjetnih organizacija. Njezin cilj je bio oslobođenje Slovenskog primorja i Istre. Njezino djelovanje se raširilo na prostor cijele Julijske krajine, a nakon što su hrvatska i slovenska društva bila zabranjena 1927. godine, osnovana je ilegalna organizacija TIGR sa središtem u Gorici. Svoje djelovanje je raširila na prostor cijele Kraljevine Jugoslavije, a ukinuta je bila 1930. godine nakon što je završen tršćanski proces. („TIGR”, *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005., 804.-805.)

Aktivna je bila i za vrijeme Drugog svjetskog rata. Njezin utjecaj u borbi za očuvanje prava čovjeka na slobodu izražavanja i djelovanja prenijela je i na svoju djecu. Tako je njezin mlađi sin, Iztok Ausec-Aki, otišao u partizane kad je imao 14 godina.²⁰

Zora Ausec – partizanskog imena Srna, u vrijeme Drugog svjetskog rata djelovala je u obavještajnoj službi, Agitpropu i drugim organizacijama, a bila je i članica kulturne ekipe Cankarjevih brigada. Bila je svjesna tragova koje su na njoj ostavile okolnosti u kojima je živjela te je jednom prilikom zabilježila da „upravo je taj teror u mnogima utvrdio narodnu pripadnost i svijest da su se svjesno oduprli”.²¹

4. Kulturno-prosvjetna aktivnost Zore Ausec nakon 1945. godine

Rad Zore Ausec u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata bio je vrlo raznolik, uvijek prilagođen potrebama slovenske zajednice u Rijeci, odnosno, uvjetovan općim i posebnim prilikama života Slovenaca u Rijeci. U vremenu neposredno nakon rata više se zalagala za povratnike i iseljenike. Ta ju je problematika jako zanimala, možda baš radi toga jer se i sama smatrala iseljenicom, a manje se brinula za opća nacionalna pitanja: „I ja sam iseljenica iz Italije, morala sam bježati pred terorom fašizma!”²² Druga uloga koja ju je u potpunosti zaokupila, bila je uloga prosvjetne djelatnice. Smatrala se odgovornom osigurati uvjete djeci slovenskih roditelja i drugim Slovencima u Rijeci da uče slovenski jezik. Vrlo mnogo je radila u Slovenskom domu, potičući među Slovencima osjećaj slovenske nacionalne pripadnosti i učeći ih da usvajaju vrijednosti slovenske nacionalne kulture.

Tijekom svoga rada nailazila je na različite probleme i često je bila neshvaćena, kako od političkih i lokalnih vlasti, tako i od ljudi s kojima je usko surađivala u Slovenskom domu. Svoju želju i potrebu za radom s mladima, za očuvanje slovenskog jezika i kulture, najbolje je sama objasnila u pismu Ani Krasnoj Praček:

(...) ali nažalost, naša omladina nije pohađala slovenske škole te je jezično vrlo slaba. Imam velike probleme kada forsiram recitacije, recitale, kada dramatiziram razne pjesme ili kada postavljamo kakvo veće dramsko djelo. Svjesna sam svojeg poslanstva jer sam prosvjetni radnik, ali mnogi ne razumiju moje želje, željela bih da se očuva jezik naših predaka koji se tako lako gubi u tuđoj sredini, ma koliko ona bratska bila.²³

Sličnu situaciju na terenu opisala je i u dopisu Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske iz 1947. godine u nastojanju da se otvori škola sa slovenskim nastavnim jezikom u Rijeci. I iz tog dopisa se može iščitati situacija s kojom se Zora Ausec susretala na svojem radnom mjestu (u školi), ali i u Slovenskom domu. Napisala je:

²⁰ Bio je isključen iz škole i s roditeljima se priključio XII. brigadi. Nakon formiranja Dolenjskog odreda bio je u štabu kao kurir. Radi slabog zdravlja poslali su ga u Belu krajinu, gdje je završio tečaj za kazalištarca. Nakon rata upisao je novinarsku školu u Beogradu, uključio se i u radne akcije u Novom Beogradu te na prugama Brčko-Banovci i Šamac-Sarajevo. Kada se vratio u Ljubljano djelovao je u gospodarskoj zbornici Slovenije, potom kao novinar u Gorenjskom glasu i Delu. Umro je u Ljubljani 1981. godine u 52. godini života.

²¹ Zora AUSEC, *Jubilej zvestobe*. I. program ZV Ljubljana.

²² PDMM, Zora AUSEC, „Spoštovana gospa KUMMER!”, 23. 1. 1980.

²³ NUK, RO, Ms 1403, AKP, Korespodenca, Z. AUSEC, „Spoštovana Ana”, 20. 10. 1978.

Potreba za slovenskom školom pojavila se čim su počele stizati slovenske antifašističke obitelji iz svih krajeva zone A ili bivše zone B...(…) Njihova djeca – koja su morala do oslobođenja pohađati samo talijanske škole, poslije oslobođenja jedva su se malo privikla svome materinskom jeziku – nalaze se sada u teškom položaju, jer ne vladaju pošteno ni jednim jezikom.²⁴

Ova dva navoda ukazuju odakle je dolazila motivacija Zore Ausec za ustrajni rad među Slovencima i mladima u Rijeci, a to je važnost školovanja kao osnove na kojoj se gradi socijalni položaj pojedinca, ali i skupine kojoj pripada. U novoj Jugoslaviji, koju je i sama stvarala, mogla je na nov način osjećati ponos što je Slovenka te izražavati svoje potrebe i podržavati potrebe drugih za slovenskim jezikom i običajima. Iz njezinih pisama, ali i pi-sama istomišljenika koje je dobivala, često se može pročitati ideja da su Slovenci „slobodan i jednakopravan narod” te je pozivala „budite Slovenci u saveznoj Jugoslaviji”.²⁵

Osnivanje Slovenskog doma i formiranje slovenskog odjeljenja u Osnovnoj školi Matteotti su njezina dva najveća kulturno-prosvjetna uspjeha. Njezin je rad bio cijenjen te je za dobila brojne nagrade i priznanja.²⁶

4. 1. Slovenski dom KPD „Bazovica”

Rijeka i Sušak, dvije urbane cjeline koje su dvadeset godina živjele odvojene državnom granicom, spojene su 1947. godine. U tom je razdoblju, od kraja Drugog svjetskog rata pa do pedesetih godina 20. stoljeća, riječki prostor bio obilježen masovnim odlascima većine Talijana, riječkih starosjedilaca, kao i dijela Hrvata-starosjedilaca te masovnim naseljavanjem stanovništva iz Hrvatske, Slovenije i drugih jugoslavenskih republika. Mogućnost zaposlenja u riječkoj industriji i drugim djelatnostima djelovala je privlačno ljudima različitih zanimanja i razina stručnosti: umjetnicima, intelektualcima, ali i obrtnicima i nekvalificiranim radnicima itd. Time je Rijeka postala multinacionalna sredina, tolerantna na različite kulturne elemente, koje je uspješno ispreplela u kozmopolitski identitet grada. Osim razvoja gospodarstva i industrije, državne su institucije podržavale i razvoj kulture i školstva.

U tom zanosu sveukupne obnove i razvoja na svim privrednim i kulturnim područjima, svoje je zametke stvorio i Slovenski dom KPD „Bazovica”. Na oslobođenom teritoriju i nakon mnogo godina zataškavanja slovenstva i slavenstva, ponovo su mogli govoriti materinskim jezikom i započeti s njegovanjem svoje kulture. Društvo je osnovano u kolovozu 1947. godine, nakon brojnih sastanaka. Već tada je u Društvo bilo učlanjeno 116 članova.²⁷

Ciljevi Društva su bili:

²⁴ PDMM, Zora AUSEC, „Dopis Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske”, lipnja 1947.

²⁵ PDMM, Fran RAPOTEC, „Spoštovana gospa Zora!”, 18. 6. 1963.

²⁶ Radi ilustracije mogu se spomenuti neke: Diploma Slovenskog doma KPD „Bazovica” u znak priznanja za njezino „izredno požrtvovalnost in v zahvalo za njeno nesebično kulturno-prosvetno delo od ustanovitve društva do danes”, 1962. godine; Srebrna plaketa Skupštine općine Rijeka za „izvanredni doprinos razvoju riječke komune”, 1970. godine; Nagrada za životno djelo Kulturne prosvjetne zajednice Rijeka, 1974. godine; Odličje svobode z zlatim listom za 1975. godinu; Diploma ustanovitelju, I. predsjedniku in častnem predsedniku za „požrtvovalno aktivnost v amaterskem, kulturno-umetniškem delu društva”, 1977. godine; Zahvalnica Matice iseljenika Hrvatske za „aktivan i uspješan društveni rad kojim se doprinosi razvijanju suradnje iseljeničkih organizacija i pojedinaca s Maticom iseljenika Hrvatske i zemljom svog porijekla”, 1981. godine.

²⁷ Barbara RIMAN – Kristina RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, Rijeka 2008., 15.

(...) podići kulturnu razinu svojega članstva, njegovati materinski jezik, spoznavati kulturne dosege i kulturu drugih jugoslavenskih naroda, razvijati i poticati bratstvo i jedinstvo među ljudima.²⁸

Taj dom je predstavljao ostvarenje težnji brojnih prethodnih generacija Slovenaca, ali i novih doseljenika koji su u novu organizaciju unijeli sadržaje i oblike rada primjerene sebi, vremenu i okolnostima vremena.

Zora Ausec imala je u tome značajni udio. Bila je jedina prosvjetna djelatnica u društvu u njegovom početku. Dugi je niz godina bila predsjednica Slovenskog doma, a kasnije i počasna predsjednica.²⁹ U Slovenskom domu je bila izuzetno aktivna sve do svoje smrti. O tome kako je osobno doživljavala Slovenski dom i koliko je on njoj značio može se iščitati iz njezinih riječi: „Ja sam gradila Rijeku u kojem je slovensko društvo za mene imalo čvrsto mjesto.”³⁰

Počeci rada Slovenskoga doma bili su vrlo teški. Unatoč nedostatku stalnih prihoda, Društvo je ipak opstalo i to zbog entuzijazma i rada osnivača i članova društva te općih uvjeta koji su tada vladali u Gradu Rijeci.

Od samog početka bilo je odlučeno da će rad Društva biti isključivo kulturno-prosvjetni, što je Zora Ausec prokomentirala: „(...) što je bilo pod fašističkom Italijom potpuno onemogućeno.”³¹ Važno je navesti da je u Društvo uspjela privući mnoge osobe iz kazališnog života, koje su tada svojim znanjem pomagale u radu pojedinih sekcija Slovenskog doma. Često su bili i aktivni sudionici različitih kulturnih večeri čime su utjecali na kvalitetu, kao i na važnost izvedbe.³² Jedan od većih problema od početka djelovanja Slovenskog doma, sve do danas, bio je mali broj visokoobrazovanih ljudi uključenih u rad društva.³³ U nedostatku takvih ljudi, koji bi možda lakše shvatili njezine ciljeve i težnje, često je ostajala neshvaćena pa su i njezina nastojanja bila teže ostvariva.

U prvim godinama rada Slovensko društvo nije imalo svoje prostorije, već je djelovalo u Narodnom domu u Rijeci. U Društvu su s radom započeli pjevački zbor i dramska sekcija, a zabilježeno je da su upravo pioniri bili najorganiziraniji, što govori o zalaganju prosvjetnih radnika, odnosno, osoba koje su znale raditi s djecom. Od osnutka Slovenskog doma

²⁸ *30 let slovenskega kulturno prosvetnega društva Bazovica Rijeka 1947. – 1977.*, (ur. Zora Ausec), Ljubljana 1977., 16.

²⁹ Simpatije i poštovanje koje su joj iskazivale brojne osobe s kojima je dolazila u kontakt pokazuje i činjenica da joj je Franc Rapotec prilikom njezinog imenovanja za časnu članicu Slovenskog doma KPD „Bazovica” napisao pjesmu pod imenom *Zori Ausecovi*. (PDMM, Franc RAPOTEC, „Zori Ausecovi”, 4. 1. 1963.) Takvih je primjera još.

³⁰ NUK, RO, Ms 1403, AKP, Korespondenca, Z. AUSEC, „Spoštovana Ana”, 14. 10. 1979.

³¹ B. RIMAN – K. RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, 15.

³² Nakon Drugog svjetskog rata u Rijeci je bilo potrebno formirati kazalište, u kojem bi se izvodile predstave na hrvatskom jeziku. Problem je bila razrušena zgrada, ali i nepostojanje kazališnog ansambla. Radi toga je i zabilježen veći broj slovenskih umjetnika koji su došli u Rijeku te su djelovali u riječkom kazalištu. Neki od njih su u Rijeci djelovali dugi niz godina i ondje ostvarili glavninu svoje umjetničke karijere, a neki su ostali samo nekoliko sezona. Ovdje valja izdvojiti samo neke: E. Verdonik, B. Verdonik-Rasberger, D. Bitenc, P. Udovič-Smojver, K. Orožim, A. Boštjančić, A. Koren, M. Udovič, E. Sorgo, S. Kern, A. Usenik, S. Ferluga, M. Sfiligoj i D. Pogačar. (*Članovi narodnog kazalište „Ivan Zajc” u Rijeci, Narodno kazalište „Ivan Zajc”*, Rijeka 1955.; Barbara RIMAN, „Branka Verdonik Rasberger in njeno delovanje v Slovenskem domu KPD ‘Bazovica’”, *Razprave in gradivo*, 18/2008., br. 56/57, 264.-276.; Kristina RIMAN – Barbara RIMAN, *Jedan čovjek-cijelo kazalište*, Rijeka 2012.)

³³ Za to ima više razloga. Prvi razlog je taj što je u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata bilo poželjno ne isticati svoju nacionalnost. Drugi razlog je blizina mjesta u kojima su djelovala slovenska društva kao i Slovenije; mnogi koji su željeli čuti slovenski jezik to su mogli ostvariti odlaskom u Sloveniju. Prometna povezanost slovenskih i hrvatskih krajeva je bila puno bolja nego danas, tako da se lakše moglo otići rodbini. Kao jedan od razloga može se istaknuti i činjenica da su se visokoobrazovani ljudi lakše identificirali s ljudima iste profesije, nego s članovima slovenskih društava.

Uprava se, na čelu sa Zorom Ausec, trudila organizirati različita zanimljiva događanja koja bi ujedno imala i prosvjetnu ulogu. Tako je već u veljači 1948. godine, nekoliko mjeseci nakon što je Društvo osnovano, organizirana literarna večer na kojoj su sudjelovali poznati slovenski književnici: France Bevk, Edvard Kocbek, Mišo Kranjc, Cene Vipotnik i Milan Šega iz Ljubljane te Gema Hafner i Tone Batagolj iz Rijeke. Iako nigdje nije naznačeno tko je bio organizator te večeri, može se pretpostaviti da je to učinila upravo Zora Ausec. Prilikom tog nastupa Franc Bevk je izjavio: „Ako bude samo 10 Slovenaca na literarnoj večeri, čitat ću svoja djela.”³⁴ Zora Ausec je ustvrdila da „(..) dok imamo takve ljude na svojoj strani, nećemo klonuti.”³⁵

Bilo je više sličnih kulturno-prosvjetnih večeri. Potrebno je spomenuti večer posvećenu Francu Prešernu, na kojoj su nastupali Lili Novy, Ivan Potrč, Ciril Zlobec, Kajetan Kovič i Janez Menart.³⁶ Zahvaljujući organizatorskim sposobnostima Zore Ausec, riječki Slovenski dom, kao malo kulturno društvo, uspijevao je osigurati suradnju poznatih slovenskih književnika. Veliku pažnju ukazivalo se obljetnicama kulturnih velikana, dokumentarnom filmskom programu, ciklusima poučnih predavanja itd.

Članovi Društva imali su potrebu djelovati i izvan društvenih prostorija te se i na taj način pokušati uklopiti u širu zajednicu. Prema tadašnjem modelu društvenog djelovanja, članovi su sudjelovali u dobrovoljnim radnim akcijama. Nastupali su, na primjer, na gradilištima istarske željezničke pruge Lupoglav-Stašije, kao i na sječi šume u Gorskom Kotaru. O velikoj društvenoj važnosti takvih i sličnih događanja govori i činjenica što je o Društvu pisao savezni list *Borba*, što je tada bilo vrlo važno u lokalnoj riječkoj zajednici.³⁷

Kao što je već bilo istaknuto, Zora Ausec je bila posebno osjetljiva na poteškoće koje su u novoj sredini doživljavale obitelji povratnika i iseljenika. Željela je utjecati na članove Slovenskog doma da i oni pomažu, tim više što su brojni među njima i sami imali slična povratnička i/ili iseljenička iskustva. Članovi Društva su dočekivali brodove koji su dolazili sa povratnicima i pružali im dobrodošlicu. O tome svjedoči, primjerice, doček broda *Radnik*, na kojem su bile i slovenske obitelji.³⁸

Društvo se od 1947. godine pa do 1950. vrlo brzo razvijalo te je zabilježeno djelovanje šest sekcija: dramske, pjevačke, muzičke, baletne, pionirske i sekcije za narodno prosvjećivanje,³⁹ a imali su i knjižnicu od 1046 knjiga.

Osim što se trudila u Slovenskom domu, u KPD Bazovica, osnivati sekcije i osmišljavati programe za mlade i djecu, bila je aktivna i u upravljačkim strukturama Društva od samog početka. Iz njezinih zabilješki može se saznati o velikom trudu koji je bio uložen da se Društvu osiguraju vlastite prostorije. U tome se i uspjelo 1950. godine.

Zora Ausec bila je kompleksna osoba koju je s jedne strane odlikovala krajnja praktičnost u rješavanju svakodnevnih pa i najbanalnijih problema Društva. S druge strane, Zora Au-

³⁴ B. RIMAN – K. RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, 19.-20.

³⁵ *Isto*, 20.

³⁶ *Isto*, 29.

³⁷ (M. P.), „Kulturno-umjetnička društva Riječke oblasti dala su prošle godine niz priredbi na velikim radilištima”, *Borba* (Beograd), 28. 1. 1950., 2.

³⁸ B. RIMAN – K. RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, 21.

³⁹ Pod vodstvom Zore Ausec ta je sekcija 1950. godine organizirala sedam ideološko-političkih predavanja, 13 društvenih večeri, 4 gostovanja, 3 festivala, 6 proslava i 2 kulturno-umjetničke predstave te više kolektivnih odlazaka u kazalište. U programu sekcije najvažnija je bila organizacija različitih jezičnih i strukovnih tečajeva te rad večernje gimnazije za polaznike koji su se željeli doškoloovati. (B. RIMAN – K. RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, 31.)

sec je bila osoba s vizijom. Anegdotalna su njezina nastojanja u pridobivanju za rad osoba za koje je procijenila da su za Dom važne. Pridobivala je i brojne studente koji su iz Slovenije dolazili studirati u Rijeku. Željela je surađivati s različitim kulturnim društvima u Slovenskom primorju, ali radi financijskih problema to tada nije bilo moguće te se stoga društvo ograničilo na kulturne priredbe i gostovanja na užem prostoru Kvarnera i u pograničnom hrvatsko-slovenskom prostoru.

Sadašnji istraživači povijesti Slovenskog doma upravo njoj mogu zahvaliti što je djelatnost Doma u to doba i dokumentirana i dokumentacija sačuvana. Potrebno je napomenuti da je prvu iscrpnu kroniku društva počela pisati upravo ona.

4. 2. Slovensko odjeljenje pri osnovnoj školi Matteotti u Rijeci

Riječki Slovenci su željeli da se osnuje škola sa slovenskim nastavnim jezikom, a inicijativu za realizaciju te ideje preuzela je Zora Ausec. Akcija je pokrenuta iste godine kada je osnovan Slovenski dom. Potreba za obrazovanjem na slovenskom jeziku ukazala se jer djeca doseljenika/povratnika nisu vladala nijednim jezikom u toj mjeri da bi mogla kvalitetno pratiti nastavu. Stoga se kroz školovanje na materinjem jeziku željelo olakšati djeci ulazak u društvo i lakše prihvaćanje novog jezika.⁴⁰

Prvi koraci za slovensku školu u Rijeci bili su napravljeni već u jesen 1947. godine. Iako se na samom početku činilo da će škola biti otvorena brzo i jednostavno, to se nije dogodilo. Od samog početka nije bilo točno određenih uvjeta koje bi bilo potrebno ispuniti da bi se otvorila škola sa slovenskim kao nastavnim jezikom. Iz jednog dopisa može se zaključiti da je bilo obećano otvaranje škole ukoliko se prijavi dovoljan broj djece. Iako je taj uvjet bio ispunjen, škola svejedno nije započela s radom.⁴¹ Kako školu nisu uspjeli otvoriti u školskoj godini 1947./1948., započela je prepiska s različitim državnim i lokalnim organima vlasti. Između ostaloga, u dopisu Zore Ausec predsjedništvu Vlade NR Hrvatske stoji:

Na primjedbe pojedinaca, da Talijani u Rijeci imaju svoje škole, odgovoreno je da se [mi] Slovenci u Rijeci ne možemo smatrati kao narodna manjina, već kao jednakopravna braća. Mi smo na tu primjedbu odgovorili da je baš to neshvatljivo, jer da bratskim narodima treba isto tako nuditi široke mogućnosti, a ne im uskraćivati pravo koje inače uživaju čak i tuđe manjine.⁴²

Škola nije bila otvorena ni u školskoj godini 1948./1949., a od institucija nije bilo odgovora i stoga je Zora Ausec uputila pismo Maršalatu i Josipu Brozu Titu krajem 1948. godine. Između ostaloga je napisala:

(...) nakon nebrojenih pisanih i usmenih intervencija, dobili smo jednak administrativni odgovor da otvorenje slovenske škole u Rijeci ne može doći u obzir. Na taj birokratski odgovor roditelji su uložili protest (...) Na veliko iznenađenje, ni do danas, nakon jednogodišnjeg

⁴⁰ Zabilježeno je postojanje odjeljenja sa slovenskim kao nastavnim jezikom na prostoru Hrvatske još samo u Labinu i djelovalo je samo jednu školsku godinu, 1947./1948. (M. M., „V Labinu slovenski oddelek na OŠ že leta 1947”, *Kažipot*, 2/2006., br. 18, 24.)

⁴¹ Već od samog početka imali su prijavljeno preko 70 djece koja su bila zainteresirana za školu na slovenskom jeziku. (PDMM, „Molba za otvorenje slovenske škole. Broj protoka 18/47”, 26. 6. 1947.)

⁴² PDMM, „Dopis Predsjedništvu vlade NR Hrvatske”, 7. 11. 1948., 2.

čekanja, nismo dobili nikakav odgovor, a u međuvremenu su morala njihova djeca pohađati hrvatske pa čak i talijanske škole, ako ih u hrvatskim nisu željeli primiti. Otvaranjem slovenske škole u Rijeci bratstvo i jedinstvo naših naroda bi došlo do svog punog izraza.⁴³

Njezina su nastojanja i nastojanja roditelja urodila plodom 1950. godine, kada je bilo osnovano odjeljenje sa slovenskim nastavnim jezikom. Odjeljenje je djelovalo od školske godine 1950./1951. do školske godine 1952./1953.

Odlučeno je bilo da će to odjeljenje biti u Osnovnoj školi Matteotti. Škola se nalazila u centru Rijeke i mogla su je pohađati djeca iz triju rajona na koje je grad Rijeka tada bio podijeljen. U niže razrede osnovne škole bilo je upisano 54 djece, raspoređenih u kombinirane razrede (1. i 3. te 2. i 4.). Međutim, nije bilo dovoljno djece za više razrede pa ta nastava nije ni organizirana.⁴⁴

Osim učiteljice Zore Ausec predavala je i učiteljica Boža Božić iz Tomaja. Potonja nije odmah počela raditi radi pogreške u kadrovskoj službi u Zagrebu.⁴⁵ Zato je Zora Ausec neko vrijeme sama vodila sva 4 razreda. Učenike je podijelila u tri razreda i u učionici su se izmjenjivali od 8 do 11, od 11 do 13.30 i od 14. do 16.30 sati.⁴⁶ Dragutina Mehuru je izvještavala o slaboj situaciji na terenu:

Ta djeca ne znaju niti jedan jezik, morat ću potpuno individualno raditi.... Nekima moram tumačiti na talijanskom, drugima na hrvatskom, ostalima na slovenskom da im objasnim što želim. Ali svi dolaze redovito. Odgovaraju mi u nekoj čudnoj mješavini istarskog, fi-umanskog, primorskog dijalekta, dođe ti da se rasplačeš. Pravi internacionalizam, koji može razumjeti samo kakav poliglota!⁴⁷

Prethodni navod ilustrira s kakvim problemima se suočavala. Njezine riječi ujedno prikazuju opće stanje koje je vladalo u Rijeci nakon Drugog svjetskog rata. Slična situacija je bila vjerojatno i u drugim školama s hrvatskim ili talijanskim nastavnim jezikom, koje su polazila brojna djeca iz svih krajeva Jugoslavije, kao i djeca povratnika. Učiteljice su morale ulagati mnogo truda u svoj posao.

Vjerojatno je više razloga utjecalo na donošenje odluke o prestanku rada odjeljenja, ali oni nigdje nisu jasno izrečeni. Vidljivo je iz dokumenata da je škola bila preseljena na Sušak i da je stoga bilo onemogućeno pohađanje škole djeci iz cijele Rijeke.⁴⁸ Može se pretpostaviti da je time smanjen broj upisane djece. Više ih nije bilo dovoljno da bi škola mogla nastaviti s nastavom na slovenskom jeziku. Određene su probleme imali i učenici koji su se opredjeljivali za više razrede hrvatskih škola. Iako se iz svjedodžbi učenika vidi da su imali i hrvatski jezik, izgleda da broj sati i program nisu bili dostatni da bi bez poteškoća mogli pratiti nastavu u višim razredima.⁴⁹ Hrvatski su jezik dobili tek u trećem razredu osnovne škole, a do četvrtog razreda nisu učili ćirilicu, što je tada bilo obvezno. O tome je svjedočila učiteljica Boža Božić:

⁴³ PDMM, „Prošnja slovenskih staršev za otvoritev slovenske šole na Reki”, 1. 12. 1949.

⁴⁴ PDMM, „Zapisnik roditeljskog sastanka slovenske škole”, 15. 9. 1950., 1.

⁴⁵ PDMM, Pismo Zori Ausec, 19. 10. 1950.

⁴⁶ PDMM, Pismo Ministru, 15. 10. 1950.

⁴⁷ PDMM, Pismo Dragotu Mehori.

⁴⁸ B. RIMAN – K. RIMAN, *Slovenski dom Kulturno prosvetno društvo „Bazovica”*, 27.-28.

⁴⁹ V. KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „O narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju”, *Slovenci v Hrvaški*, (ur. Vera Kržišnik-Bukić), Ljubljana 1995., 164.

Prema njezinim riječima je takav oblik nastave bio pogrešan, i za Rijeku kao urbano naselje u potpunosti neprimjeren... Jedina mogućnost da se škola održi bilo bi uvođenje čitavog osnovnoškolskog obrazovanja i osiguranje daljnjeg obrazovanja na slovenskom jeziku. Razlozi za zatvaranje škole nisu nikako bili političke naravi.⁵⁰

Iako je škola djelovala kratko, njezina je uloga bila relativno velika. Naime, Slovenci, osim Talijana, jedini su u Rijeci uspjeli osnovati svoju školu i održati je barem neko vrijeme u ovom razdoblju. Školstvo na talijanskom nastavnom jeziku održalo se do danas i može biti ogledni primjer uspješnog korištenja općih uvjeta, zadovoljavanja individualnih i skupnih želja i potreba.

Da bi slovensko odjeljenje – kao jedino takvo odjeljenje u Rijeci – opstalo, Društvo je trebalo osigurati podršku, isto kao što je trebao postojati interes roditelja. Roditelji su svakako željeli da njihova djeca očuvaju osjećaj nacionalne pripadnosti i izvan uže domovine, ali su im bili važni i kvalitetni školski uvjeti koji bi osigurali napredak njihovoga djeteta, što se u Rijeci, kada gledamo djelovanje odjeljenja sa slovenskim kao nastavnim jezikom, nije dogodilo.⁵¹

U tri školske godine školu je pohađao 81 učenik, a od toga je bilo više dječaka nego djevojčica. Ipak, sav trud nije bio uzaludan. Ono što se nije uspjelo ostvariti s odjeljenjem sa slovenskim nastavnim jezikom, postiglo se uključivanjem te djece u rad Slovenskog doma. Na taj je način i Slovenski dom osigurao stabilnost programa, ali i kontinuirani rad Društva.

5. Završne misli

Zora Ausec je mnogo napravila za riječke Slovence, ali – gledano šire – i za Slovence u čitavoj Hrvatskoj. Na temeljima koje je ona postavila 1947. godine, danas djeluje Slovenski dom i to kao jedan od najvažnijih i najjačih središta slovenske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Vjerovanje u slobodu izražavanja na materinjem jeziku u novoosnovanoj državi, kao i zasadi i ideali koje je usvojila kroz svoju borbu protiv režima koji su joj branili da izrazi ljubav i poštovanje prema svojem jeziku i kulturi svojih predaka, potakli su Zoru Ausec na njezin predan rad. Radi toga je na njezinu inicijativu Slovenski dom dobio ime „Bazovica”, u spomen na prve antifašističke žrtve streljane u malom mjestu Basovizza pored Trsta.

⁵⁰ M. M., „Slovenski dom KPD Bazovica: 55 let pozneje, srečanje nekdanjih učencev”, *Kažipot*, 2/2006., br. 10, 22. Vjerojatno je, uz činjenice koje navodi tadašnja učiteljica Božič, na zatvaranje slovenskog odjeljenja u Rijeci utjecao i manji broj učenika nakon što je škola bila preseljena na Sušak, što je onemogućavalo pohađanje škole onoj djeci koja su živjela u udaljenijim dijelovima grada. No, iz pisama Zore Ausec, ali i iz njezinih napora te sporog reagiranja lokalne i regionalne samouprave, može se steći dojam da se radilo i o odluci koja je imala političku pozadinu. To nam potkrepljuje i činjenica da su 1954. godine bila zatvorena i slovenska odjeljenja koja su djelovala po mjestima u Vojvodini (Gudurica, Velika Greda, Banatsko Plandište). (F. CEVC, „Selitve Slovencev v Vojvodino pred drugo svetovno vojno”, *Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, (ur. Milica Trebše-Štolfa i Matjaž Klemenčič), Ljubljana 2001., 313.-314.)

⁵¹ Manjinske škole se mogu očuvati jedino ako postoji osiguran vertikalni slijed školovanja, i to sve do kraja srednje škole, a za što su idealan primjer talijanske škole. Kao što je prikazano, u Rijeci nije bilo moguće osigurati ni prelazak u 5. razred osnovne škole, a kamoli osigurati daljnje školovanje.

Zora Ausec je bila karizmatična osoba koja je oko sebe okupljala različite ljude, ali najviše je voljela raditi s mladima. Iako se ponekad i osjetio jaz u godinama, svejedno su je mladi doživljavali kao svoju i to vjerojatno zato što ih je znala razumjeti i osjetiti što očekuju, kakve su im potrebe. U potpunosti je slijedila svoj životni poziv prosvjetno-kulturne djelatnice. U svakom je trenutku pokušavala mladima, s kojima je bila stalno okružena, pružiti što veće mogućnosti ne bi li zapamtili, naučili i zavoljeli svoj materinji jezik i kulturu svojih predaka. Ona je sama za vrijeme svojeg djelovanja u Kraljevini Italiji (do 1926. godine), kao i za vrijeme Drugog svjetskog rata, vidjela mnogo primjera kada ljudi nisu smjeli govoriti svojim materinjim jezikom i izjašnjavati se onim što jesu. U Rijeci su i ona i mnogi drugi povratnici/doseljenici u novoosnovanoj državi osjetili tu slobodu koje mnogi mladi nisu bili svjesni. Željela im je usaditi tu ljubav i znanje. Organizirala je različite književne večeri, obilježavanje važnijih datuma slovenske kulturne i političke povijesti, ali je i osmišljavala različite aktivnosti za mlade koji su živjeli u Rijeci i one koji su u Rijeci bili samo kratko vrijeme – uglavnom na studiju.

Potrebno je navesti da je ona posebnu pažnju posvećivala suradnji s zainteresiranim društvima u pograničnom prostoru Italije i Austrije sa Slovenijom. Iako je u Rijeci proživjela 37 godina, ipak se i u njezinom radu u Društvu, kao i u korespondenciji s različitim ljudima osjećala tuga za zavičajem.

Njezino djelovanje i naponi često nisu bili prepoznati, iako su bili u „duhu vremena” (poslijeratni zanos, obnova, sreća radi slobode i sl.). Ona je, poput mnogih drugih prosvjetnih i kulturnih radnika koji su osjetili potrebu za djelovanjem u svojoj sredini, nastojala vlastitim doprinosom razviti kulturu grada u kojem je živjela.

Za cjelokupni njezin rad karakteristična je puna prilagođenost općim, a onda i posebnim uvjetima rada: iskusila je ilegalni rad, borbena djelovanje, a naročitu je vještinu razvila u komunikaciji s vlastima na različitim razinama, od mjesne zajednice do republičkih institucija i Maršalata. Posebno je razvila motivacijske metode kojima je pridobivala ljude za rad u Slovenskom domu, koji inače baš i nisu bili skloni amaterizmu.⁵² Ova je riječka Slovenka afirmirala svoj grad Rijeku u matičnoj zemlji Sloveniji kao mjesto slobode u kome se može – štoviše isplati – živjeti, navodeći primjere obitelji Vilhar i Jagodnik, Josipa Gorupa, Alojza Usenika, Branke Verdonik-Rasberger i drugih. Zora Ausec je istovremeno stvarala i povijest grada i povijest slovenske nazočnosti u njemu.

Na primjeru Zore Ausec i slovenske zajednice u Rijeci može se vidjeti da položaj manjinske zajednice u prvome redu ovisi o općim uvjetima određene društvene zajednice, ali i o samoj toj zajednici i njezinim istaknutim pojedincima, ako ih ima i ako su se voljni založiti za svoja uvjerenja, kao što je to činila Zora Ausec.

⁵² Nešto se teže nosila s onim članovima Društva koji nisu jednako ozbiljno kao i ona prihvaćali i izvršavali dogovorene obveze. Međutim, to je posebna tema.

ZORA AUSEC, THE SLOVENE FROM RIJEKA, AND OTHER SLOVENES IN RIJEKA AFTER 1945: “A BROTHERLY NATION” OR A NATIONAL MINORITY

Zora Ausec worked as a teacher in today's Slovenian Littoral, then (between 1920 and 1943) part of the Kingdom of Italy. After the Kingdom of Italy capitulated in 1943, her family joined the partisan movement. Following the end of the war, she first worked in Trieste and moved to Rijeka after 1946, where she worked as a teacher of Croatian and a political and social activist. Zora Ausec dedicated her life to the struggle for the preservation of her native tongue. After World War II, she fought for the right of the Slovenes to use their native tongue outside Slovenia and brought her ideas to fruition while participating in the life of the Slovenian community in Rijeka. She was very active working with youth, in the Slovenian National Home of Rijeka (KPD Bazovica). The author describes the ways in which the process of italianization and other circumstances of life in the Kingdom of Italy during and immediately after World War II affected Zora Ausec's efforts towards the preservation of the Slovenian national identity. The founding of the Slovenian National Home KPD Bazovica in Rijeka was her crowning achievement. The home, which bears the name of a place near Trieste where four of the first anti-fascist fighters of the region were shot in the war, became fundamental for the preservation of the Slovenian national identity in Rijeka and the region, and Zora Ausec was closely involved in shaping its activities. The paper also describes the ways in which her teaching methods changed in accordance with social and historical circumstances in which she worked.

Keywords: Zora Ausec, Slovenes, Slovenes in Croatia, Rijeka, Yugoslavia, Slovenian language, Slovenian language in primary education, Slovenian culture

Izvori i literatura

Neobjavljeni izvori

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (dalje: NUK), Rokopisni oddelek (dalje: RO), Ms 1403, Anna Krasna PRAČEK (dalje: AKP), Korespondenca Z. Ausec, „Spoštovana Ana”, 20. 10. 1978.

NUK, RO, Ms 1403, AKP, Korespondenca, Zora AUSEC, „Spoštovana Ana”, 1. 5. 1979.

NUK, RO, Ms 1403, AKP, Korespondenca, Zora AUSEC, „Spoštovana Ana”, 14. 10. 1979.

NUK, RO, Ms 1403, AKP, Korespondenca, Zora AUSEC, „Spoštovana Ana”, 20. 10. 1978.

NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1403, AKP, Korespondenca, Zora AUSEC, „Spoštovana Ana”, 20. 12. 1979.

Privatna dokumentacija Mojce Milek (dalje: PDMM), Zora AUSEC, „Dopis *Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske*”, lipnja 1947.

PDMM, „Dopis *Predsjedništu vlade NR Hrvatske*”, 7. 11. 1948.

PDMM, „Molba za otvorenje slovenske škole. Broj protoka 18/47”, 26. 6. 1947.

PDMM, Franc RAPOTEC, „Zori Ausecovi”, 4. 1. 1963.

PDMM, Fran RAPOTEC, „Spoštovana gospa Zora!”, 18. 6. 1963.

PDMM, Zora AUSEC, „Spoštovana gospa KUMMER!”, 23. 1. 1980.

Objavljeni izvori i literatura

Zora AUSEC (ur.), *30 let slovenskega kulturno prosvetnega društva Bazovica Rijeka 1947.–1977.*, Ljubljana 1977.

Fran BARBELIĆ, *Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici*, Zagreb 1931.

Franc CEVC, „Selitve Slovencev v Vojvodino pred drugo svetovno vojno”, *Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, (ur. Milica Trebše-Štolfa i Matjaž Klemenčič), Ljubljana 2001., 313.-314.

Zdenko ČEPIČ – Dušan NEČAK, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979.

Matjaž KLEMENČIČ, „Slovenske naselbine v ZDA”, *Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, (ur. Milica Trebše-Štolfa i Matjaž Klemenčič), Ljubljana 2001., 179.-186.

M. M., „Slovenski dom KPD Bazovica: 55 let pozneje, srečanje nekdanjih učencev”, *Kažipot* 2/2006., br. 10, 22.

M. M., „V Labinu slovenski oddelek na OŠ že leta 1947”, *Kažipot*, 2/2006., br. 18, 24.

Narodno kazalište „Ivan Zajc”, Rijeka 1955.

„Lokovec pri Kanalu”, *Edinost*, br. 247, 16. 10. 1926., 2.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „O narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju”, *Slovenci v Hrvatski*, (ur. Vera Kržišnik-Bukić), Ljubljana 1995., 133.-188.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991”, *Razprave in gradivo*, 3/1992., br. 26-27, 172.-198.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdanj do danes”, *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*, (ur. Katalin Munda Hinrök i Mojca Ravnik), Ljubljana 2006., 15.-87.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „Slovenci v Hrvatski, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo”, *Traditiones*, 32/2003., br. 2, 117.-135.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, „Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino”, *Migracijske i etničke teme*, 22/2006., br. 4, 421.-445.

Minka LAVRENČIČ PAHOR, *Primorski učitelji. Prispevek k proučevanju zgodovine v slovenskem šolstvu na Primorskem*, Trst 1994.

Irvin LUKEŽIĆ *Fluminensia Slovenica*, Rijeka 2007.

(M. P.), „Kulturno-umjetnička društva Riječke oblasti dala su prošle godine niz priredbi na velikim radilištima”, *Borba* (Beograd), 28. 1. 1950., 2.

Paolo PAROVEL, *Izbrisani identitet: Nasilno potalijančivanje prezimena, imena i toponima u „Julijskoj Krajini” od 1919. do 1945. sa spiskovima iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine te prvih 5300 dekreta*, Pazin – Poreč – Pula 1993.

Posebna izdaja ob podelitvi odličij „Svobode”, Kočevje 1975.

Barbara RIMAN, „Branka Verdonik Rasberger in njeno delovanje v Slovenskem domu KPD Bazovica”, *Razprave in gradivo*, 18/2008., br. 56/57, 264.-276.

Barbara RIMAN – Kristina RIMAN, *Slovenski dom KPD „Bazovica”*, Rijeka 2008.

Kristina RIMAN – Barbara RIMAN, *Jedan čovjek–cijelo kazalište*, Rijeka 2012.

Slovenska novejša zgodovina, 1848-1992, knj. II, (ur. Jasna Fischer), Ljubljana 2005.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji (ljubljska in mariborska oblast), (ur. Fortunat Kužar, Rudolf Wagner i Anton Vrabl), Ljubljana 1928.

„TIGR”, *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005.

Stojan TROŠT, „Ob desetletnici obnovljenega učiteljišča v Toliminu”, *Tolminski zbornik*, 1/1956., 74.-85.